

Køn og motivation i klasserummet

En empirisk undersøgelse af kønsforskelle og relationelle betydninger for motivation i samfundsfag

SOPHIA CHRISTOFFERSEN, SIGNE NØHR OG
KATRINE KJÆR KJØLBY

Abstract

*Artiklens sigte er at undersøge, hvorfor piger og drenge motiveres til læring i samfundsfagsundervisningen på STX, og netop de kønsmæssige forskelle danner artiklens interesse. Artiklen fokuserer på, hvad der sker i selve klasserummet, og har dermed fokus på de relationelle forhold. Derfor bidrager artiklen til forskningens tomrum om motivation, samfundsfag og køn.**

Artiklens formål er at bidrage til et indblik i, hvilken betydning kønsforskelle og motivation har for undervisningspraksis og fagdidaktik i samfundsfag. Det teoretiske fundament tager afsæt i flere motivationsteorier kombineret med centrale samfundskarakteristika, der præger elevers læring. Det metodiske afsnit bygger på forskellige tilgange til arbejdet med empiri for at opnå en varieret forståelse af klasserummet. Artiklens analyse vil fokusere på, hvilken betydning køn har for motivation til læring. Dernæst vil diskussionen åbne for en refleksion over læreres syn på køn og et feminint uddannelsessystem. Sluttelig vil perspektiveringen bi-

* Artiklen bygger på forfatterne afsluttende speciale 'Motivation for læring i samfundsfag på STX' (2021). Specialet er en enestående undersøgelse, da der ikke er lavet andet forskning af denne karakter. Af den årsag er artiklens konklusioner også forsigtige. Uddybende bilag kan fås ved henvendelse til forfatterne.

drage med undersøgelsens betydning for fagdidaktikken og intersektionalitet i forhold til køn. Artiklen bygger på et empirisk studie og konkluderer, at elev-lærer-relationen har en betydelig rolle for elevernes oplevelse af motivation. Særligt et trygt klasserum, hvor læreren viser engagement og menneskelig investering, er vigtig. Der er kønsmæssige forskelle på elev-lærer-relationen, hvor piger opsøger tryghed, hvorimod drenge søger en uformel tone med humor. Pigerne bliver i højere grad påvirket af dårlige relationer eller et dårligt læringsmiljø end drengene. Afslutningsvis konkluderer artiklen, at elevers oplevelser af egne kompetencer har betydning for deres motivation, uagtet køn.

Indledning

I det danske uddannelsessystem eksisterer der en række generaliserede forventninger om køn. Piger klarer sig bedre i uddannelsessystemet end drenge, mens mænd klarer sig betydeligt bedre på arbejdsmarkedet end kvinder, hvilket bevirker en samfundsmæssig skævvridning (Illeris, 2020, s. 135). Piger oplever i større grad mental mistrivsel end drenge, hvorimod drenge generelt er mere udfordrede i forhold til motivation og engagement end piger. Et fornyet fokus på køn og kønsforskelle er blevet et symbol på trivselsmæssige udfordringer – debatten fremstiller 12-tals-piger over for taberdrenge. Ofte deltager drenge i statistikken for at tydeliggøre pigers endeløse jagt på anerkendelse (Ebdrup, 2018). En dominerende problematik i gymnasieskolen er mangel på motivation for læring. Den eksisterende forskning taler om en såkaldt *motivationskrise* (Ågård, 2014). Artiklen går ikke dybere ind i denne problemstilling, men nøjes i denne sammenhæng med at konstatere, at problematikken omkring motivationskrisen ifølge flere forskere bunder i, at elever oplever manglende mestring, og de dermed ikke kan løse stillede opgaver (Skaalvik, 2020). Elever står over for en række samfundsmæssige forandringer, der bevirker, at der er høje forventninger til uddannelse og desuden en præstationskultur. Dette kan resultere i en strategisk tilgang til uddannelse, og derfor udfordres den grundlæggende mening med uddannelse og motivation hos eleverne (Pless & Murning, 2018).

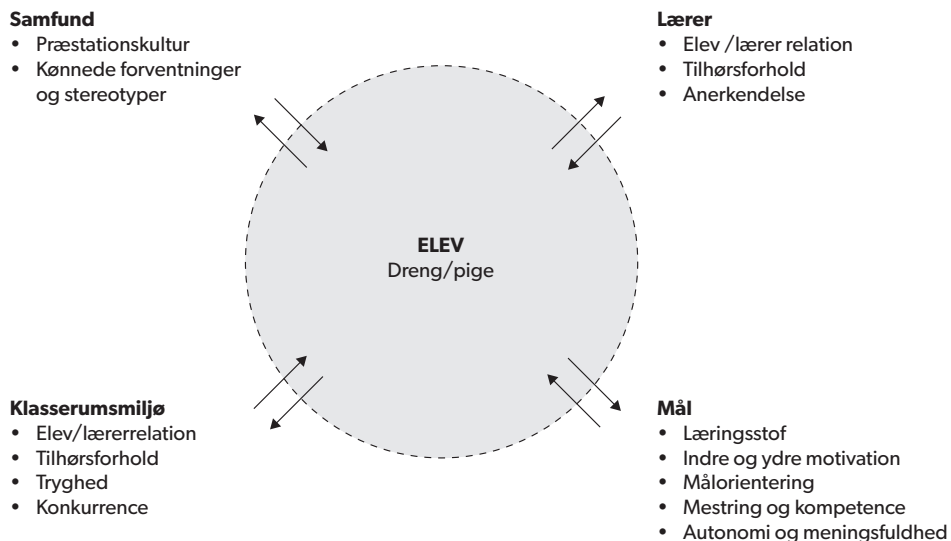
Selve begrebet *motivation* rummer flere aspekter. Det kan betegnes som et psykologisk begreb, hvor motivation er en indre

tilstand, der udspringer af individets interesse og lyst. Motivation kan ligeledes anses som en ydre tilstand, hvor eleven er afhængig af mødet med institutionen, læreren, klasserummet og andre elever (Ryan & Deci, 2018). I artiklen benyttes opdelingen af motivation hos elever som enten indre eller ydre styret, og der arbejdes med en forståelse af begrebet i undervisnings-sammenhænge og ikke med andre opfattelser af begrebet. Elever kan opleve både indre og ydre motivation ved udførelsen af en given aktivitet (Hein, 2019).

Køn kan forstås ud fra forskellige perspektiver. I denne undersøgelse arbejdes der ud fra den binære kønsforståelse, som er en forståelse af, at kønnet består af to uafhængige og modsatrettede former. Vi har valgt ikke at inddrage den verserende kønsdebat, men vi er indforstået med, at kulturelle forventninger og omgivelser kan kønne et individ. Formålet med denne artikel er at bidrage til en forståelse for, hvilken betydning køn (i denne sammenhæng opfattet som drenge og piger) har for læring og motivation i samfundsfagsundervisningen, og det leder til artiklens problemstilling:

*Hvorfor motiveres drenge og piger til læring
i samfundsfagsundervisningen på STX?*

Undersøgelsen sætter eleven i centrum og fokuserer på elever ud fra den binære kønsforståelse. Dette valg af perspektiv skyldes, at der ses et stort videnshul i forskningen i forhold til elevernes motivation i samfundsfagsundervisningen, også set i et kønsperspektiv. Dermed eksisterer der ikke anden forskning af denne karakter, og derfor vil konklusionerne være forsigtige. Undersøgelsens fokus er på elevernes oplevelser af klasserummet og deres begrundelser for lyst til læring i samfundsfagsundervisningen samt de menneskelige relationer mellem elever og elev-lærer. Figur 1 illustrerer undersøgelsens omdrejningspunkt og er udarbejdet med inspiration i den didaktiske relationsmodel (Hiim & Hippe, 1997), hvilket også betyder, at de ydre faktorer gensidigt påvirker eleven. Der er naturligvis også andre faktorer, der kan påvirke eleven, såsom social arv og etnicitet, men undersøgelsen er afgrænset fra dette.

Figur 1: Illustrerer eleven som artiklens omdrejningspunkt. Figuren tydeliggør egne udvalgte faktorer, der påvirker eleven.

Undersøgelsen foretages på baggrund af en tværsnitsundersøgelse med empiri fra seks gymnasier fra 2021 og forholder sig ikke til en udvikling inden for feltet. Der søges derimod en forståelse af forskelle og ligheder inden for køn og elevers motivation for læring. Samtidig er der ikke fokus på klasseledelse eller de værktøjer, som lærere anvender for at skabe motiverede elever. Analysen har derimod en ambition om at bidrage til refleksioner og diskussioner om elevers aktive deltagelse i samfundsfagsundervisningen og deraf give et indblik i, hvilken betydning køn har.

Teoretisk fundament: Motivationsteorier og jagten på evig anerkendelse

Artiklens teoretiske fundament er en række motivationsteorier, der alle mere eller mindre bundes i Self Determination Theory og Self-Efficacy (Ryan & Deci, 2000; Bandura, 1997). I tabel 1 fremgår centrale motivationsteoretiske begreber samt en formulering af artiklens forståelse af begreberne.

Table 1: Motivationsteorier og artiklens forståelse af begreberne.

<p>Autonomi og selvbestemmelse</p> <ul style="list-style-type: none"> • Indflydelse • Meningsfuldhed 	<p>Elevens oplevelse af at have meningsfulde valg og indflydelse på beslutninger, som vedrører én.</p> <p>Eleven kan ikke opleve indre motivation uden at føle autonomi.</p> <p>Autonomi påvirker elevens sociale tilhørsforhold.</p>
<p>Mestring og kompetence</p> <ul style="list-style-type: none"> • Oplevelse af egne kompetencer • De efterspurgte kompetencer 	<p>Elevens oplevelse af at have de efterspurgte færdigheder og kvalifikationer.</p> <p>Kompetencebehovet er afgørende for motivation.</p>
<p>Tilhørsforhold og relationer</p> <ul style="list-style-type: none"> • Elev-elev-relationer • Elev-lærer-relation • Tryghed • Anerkendelse 	<p>Elevens oplevelse af at blive set og anerkendt samt elevens følelse af at høre til.</p> <p>Eleven har behov for at føle tryghed og en forbundethed i relationer, for at de kan opleve en indre motivation.</p>
<p>Målorienteringer</p> <ul style="list-style-type: none"> • Læringsorienteret • Offensiv præstationsorientering • Defensiv præstationsorientering • Ego-gevinster 	<p>Elevens grundlæggende begrundelse for og tilgang til at lære.</p> <p>Elevens faglige niveau kan have betydning for elevens målorienteringer.</p>

Ryan og Deci fremhæver vigtigheden af *autonomi*, hvilket i artiklen er oversat til, at elever kan motiveres til læring, hvis de oplever, at de har meningsfulde valgmuligheder og indflydelse på de beslutninger, der vedrører dem. Autonomi og selvbestemmelse er også betydningsfulde, da elevens interesse for et særligt fagområde kan medføre, at eleven bliver dygtigere.

Mestringsfærdigheder er, når elever oplever at have de efterspurgte kompetencer og derfor vil være mere motiverede til læring. Vedholdende motivation skabes ved, at elever oplever mestring, og kompetencebehovet er dermed afgørende for enhver form for motivation (Skaalvik & Skaalvik, 2007).

Menneskelige relationer i klasserummet kan have en betydning for elevens deltagelse i undervisningen. Det relationelle behov vedrører både forholdet mellem elever og elev-lærer. Det

kan være forskelligt fra elev til elev, hvor stort behovet for *tilhørsforhold* er. Et opfyldt tilhørsforhold er grundlæggende for, at der etableres et rum med gensidig respekt. Elev-lærer-relati-onen er ikke uden betydning for den enkeltes oplevelse af et fag (Beck, 2020, s. 123). En lærer kan yde to former for støtte: *emotional* og *instrumentel støtte*. Den første er, hvor læreren viser interesse, nærhed og tillid til eleverne. Hensigten med denne støtte er, at eleverne skal føle sig trygge og dermed få mod på at kaste sig ud i faglige udfordringer. Den anden er karakteriseret ved elevernes oplevelse af, at de får faglig støtte og vejledning. Dette skal bidrage til, at eleverne kan indgå i faglig fordybelse (Skaalvik & Skaalvik, 2007).

Målorienteringer beskæftiger sig med det, der ligger til grund for, at elever engagerer sig i præstationsorienterede aktiviteter. Artiklen kredser om tre former for målorienteringer: *læringsorienteret*, *offensiv* og *defensiv præstationsorientering*. Ved læringsorienteret målorientering oplever elever en indre trang til at mestre en opgave eller forbedre egne kompetencer. Ved den offensive præstationsorientering er elever drevet af ydre motivation og en dertilhørende trang til at præstere. Det er typisk fagligt stærke elever, som påregner positive ego-gevinster. Defensivt præstationsorienterede elever drives af en frygt for at fejle og føle sig udstillet i andres nærvær. Det er ofte elever, der har lave forventninger til egne kompetencer, der påregner negative ego-gevinster (Krogh & Andersen, 2020, s. 261-262).

På baggrund af artiklens problemstilling vælges at inddrage centrale samfundskarakteristika, der anses som værende ydre faktorer, der påvirker elevens læringsmiljø. Et centralt begreb, der kendetegner det senmoderne samfund, er *præstations-samfundet*, hvor individer oplever succes på baggrund af noget samfundsmæssigt skabt og ikke praktiseret af individet selv. Dominerende forventninger om køn, såsom følsomme piger og stærke drenge, præger lærernes forventninger til elevernes præstationer. Drenge og piger kan altså føle et pres for at skulle præstere i overensstemmelse med de kønnede samfundsmæs-sige forventninger (Petersen & Krogh, 2021).

For elever med en ydre motivation eksisterer en grundlæg-gende trussel om, at hvis eleven ikke går gennem uddannel-sessystemet effektivt og hurtigt, så har det store økonomiske konsekvenser, hvorimod elever med indre motivation i stedet sigter efter et godt job, identitet og sociale relationer (Weiss,

2011). Unge elever oplever, at deres liv er ustabile og under konstant forandring. Derfor kan individer opleve fremtiden som en endeløs jagt på anerkendelse, da individet aldrig vil opnå en tilstand af tilfredshed, idet anerkendelse af en bestemt handling kun er kortvarig. Der er dermed ikke et tydeligt mål for fremtiden, så derfor må individet konstant udvikles. Der eksisterer et pres på individers frie vilje, og de frygter at blive overhalet af andre, der er bedre (Bauman, 2006).

Metodisk ramme: Observationer, kvantitative spørgeskemaer og kvalitative interviews

Undersøgelsen blev gennemført i efteråret 2021 på seks nordjyske gymnasier. I dette kapitel præsenteres og argumenteres for undersøgelsens metodiske til- og fravalg.

For at give et varieret og dybdegående indefra-perspektiv i forståelsen af elever opererer artiklen med mixed metoder-kombinationen, hvor flere metoder bidrager med bredere indsigt og forståelse (Frederiksen, 2015). Undersøgelsen indeholder enkelte observationer af samfundsfagsundervisning, men da det er foregået i klasser med en stor andel af piger, er det dog ikke muligt at vurdere kønsforskelle på baggrund af observationer.

Det vigtigste metodiske greb er en spørgeskemaundersøgelse med 186 elevbesvarelser (64 % piger, 36 % drenge). Teorier og begreber er operationaliserede, så de er tilpasset elevernes eget ordforråd. Idet eleverne har forskellige opfattelser af begreber som motivation, køn og relationer, og at begreberne har underliggende dimensioner, spørges der derfor ikke direkte ind til f.eks. motivation, da det er for vanskeligt at besvare. Af den årsag anvendes en latent variabel, der indfanger elevernes egne vurderinger og oplevelser af motivation gennem deres faglige deltagelse i undervisningen. Det er vanskeligt at fastslå den præcise påvirkningsretning for køn, men køn som baggrundsvariabel er ikke en årsagsindikator for motivation, men beskrives som en effektindikator.

På baggrund af elevbesvarelserne er der foretaget en spørgeskemaundersøgelse blandt lærerne. Der var imidlertid kun seks lærere, som besvarede. Til sammenligning med elevernes spørgeskema består lærernes af flere svarkategorier end svarvalgmuligheder. Afslutningsvis er der gennemført otte

semistrukturerede interviews med elever fra spørgeskemaundersøgelsen, bestående af fem piger og tre drenge. Under selve interviewene frembringes perspektiver på stress og pres, som ikke fremgår i de planlagte spørgsmål. Derfor opleves undervejs et behov for at gå dybere ind i disse emner.

En metodisk usikkerhed eller ulempe ved undersøgelsen er, at den er afgrænset til nordjyske gymnasier og derfor med mangel på større bygymnasier. Det er sandsynligt, at der er forskel på både elevernes og lærernes perspektiv på køn på andre gymnasier i andre dele af landet. Undersøgelsens konklusioner kunne derfor være anderledes, hvis der sammenlignes med gymnasier fra hele landet. Det vigtigste metodiske greb til vores analyse er de resultater, vi af spørgeskemaundersøgelsen kan udlede. De øvrige metoder har haft betydning i forhold til at diskutere og perspektivere de resultater, spørgeskemaundersøgelsen peger på.

Analyse: Køns betydning for motivation for læring

Analysen har fokus på at undersøge, hvad der ud fra det foreliggende materiale* kan udledes om elevernes oplevelse af klasserummet, og hvilken betydning relationerne mellem elev/elev og elev/lærer har for motivationen i undervisningen i et kønsperspektiv.*

Piger og drenge oplever begge, at relationen til læreren er afgørende for deres motivation, idet 98 % af de adspurgte elever mener, at relationen har betydning for deres motivation til læring. Elevbesvarelsene viser dog ikke, hvorvidt piger og drenge har et forskelligt syn på vigtigheden af relationen. Piger oplever i højere grad et behov for tryghed, og at dette er en forudsætning for en god relation. Hvorimod drenge har brug for relationer med plads til humor og en afslappet tilgang til relationen.

Et opfyldt tilhørsforhold er ifølge Ryan og Deci grundlæggende for, at der etableres et rum med gensidig respekt mellem eleverne og læreren, hvor der tolereres forskellige synspunkter og elevernes forskellige kvaliteter. Undersøgelsen viser, at både piger og

* På baggrund af artiklens pladmæssige ramme præsenteres empirigrundlaget ikke, der er udgangspunktet for analysen, og der fokuseres i stedet på at vise resultaterne.

drengene oplever en styrket motivation, når de har gode relationer til de andre elever i klassen. Dog fremgår det også, at drengene i højere grad oplever en bedre relation til de andre elever end pigerne. Derfor har drengene et bedre udgangspunkt for motivation til læring, når deres tilhørsforhold til klassen ofte eller altid er god. Ifølge Kjølby, Christoffersen og Nielsen (2021) udtaler en lærer, at klasserumskulturen har stor betydning for trygheden i klassen: *"Derudover kan der være forskel på klassekulturen – i nogle klasser er den meget præstationsorienteret, og derfor tør de ikke lave fejl, hvilket kan være en kæmpe barriere for at lære noget og udvikle sig (...)"* (Kjølby m.fl., 2021, s. 73). På baggrund af statistisk test baseret på vores empirigrundlag kan det påvises, at der er en sammenhæng mellem elevernes aktive deltagelse i undervisningen, og hvorvidt eleverne er bange for at svare forkert i undervisningen (Kjølby m.fl., 2021, s. 74). Dette ses også i flere interviews, blandt andet hvor en pige udtaler, at manglende tryghed i klasserummet er afgørende for hendes manglende deltagelse. Det er et eksempel på en elev, der er drevet af negative ego-gevinster, idet hun ikke er tryk nok til fagligt at udfolde sig i klasserummet.

I undersøgelsen er der et fokus på elevernes målorientering og oplevelse af kompetencer, da det har en betydning for den enkelte elevs tilgang til undervisningen og det, der motiverer til læring. Drengene og pigerne oplever forskellige grader af autonomi og deres oplevelse af indflydelse og meningsfuldhed for egen læring. I forbindelse hermed er eleverne i undersøgelsen blevet spurgt, hvilken sværhedsgrad de ville vælge i en aflevering, hvis de havde valget mellem let, middel eller svær. Her kan det konkluderes, at der er en tendens til, at piger i høj grad reflekterer over deres oplevelser af at føle sig kompetent, når de skal vælge sværhedsgrad. Behovet for kompetence afhænger af, om eleven føler sig tilpas udfordret. Pigerne har behov for autonomi er stærkt, da det kan påvirke deres egne kompetencer og selvforståelse. Ifølge Deci og Ryan er autonomi det vigtigste basale behov, eftersom det ikke er muligt at opleve indre motivation uden at føle autonomi. En pige fortæller i relation hertil: *"man godt kan blive demotiveret, ved at det er for svært eller for let"* (Kjølby m.fl., 2021, s. 77). Samtidig kan det forklares ud fra den defensive præstationsorientering, hvor elever frygter at fejle, og det dermed bliver afgørende for valg af sværhedsgrad. Det er særligt interessant, at drengene er mere tilbøjelige til at vælge den lette eller svære opgave, mens en større andel af pigerne

vælger sværhedsgraden middel. Fagligt stærke elever vil oftere vælge middel eller svære opgaver for derved at opnå positive ego-gevinster, og fagligt svagere elever vil enten vælge den lette eller være mere ekstreme og vælge den svære. Flere drenge argumenterer med udtalelser som følgende: *“Jeg er maksimalt doven”* (Kjølby m.fl., 2021, s. 79). De vælger altså sværhedsgrad ud fra at yde en minimumsindsats og er derfor ikke drevet af en ydre motivation eller trang til at præstere. En dreng italesætter selv, at han gerne vil være fri for skolearbejde, når han har fri, og derfor er tilbøjelig til at springe over, hvor gærdet er lavest. En af de interviewede piger understøtter dette, da hun mener, at drengene egentlig er fagligt stærke, men ikke aktivt deltagende: *“(…) de kan faktisk godt en masse, de gider bare ikke vise det (…). Jeg tænker det, det er ret normalt, at de vil tage den nemme og hurtigt komme videre”* (Kjølby m.fl., 2021, s. 78). Dette viser altså, at drenge i mindre grad er drevet af den offensive præstationsorientering i deres valg af opgaver.

Det fremgår i undersøgelsen, at piger viser en tendens til at presse sig selv mere fagligt end drengene, hvilket både fremhæves af pigerne og drengene. En af drengene udtaler: *“Altså det jo en no brainer. Pigerne (for det meste) stræber efter en perfektionskultur, som er umulig. Og så ender de med at arbejde i en Bilka i 8 år, inden de kan begynde på en uddannelse”* (Kjølby m.fl., 2021, s. 86). Flere drenge pointerer ligeledes, at pigerne har et større behov for at yde deres bedste. Pigerne er dermed mere læringsorienterede og oplever en indre trang til at forbedre egne kompetencer, hvor de frygter, at de bliver overhalet af andre, der er bedre (Bauman, 2006). Dette bekræfter den eksisterende debat om, at forventningerne til pigernes præstationer er større end drengenes præstationer, samt at pigerne gerne vil leve op til disse. En af pigerne udtaler eksempelvis i et interview: *“Hvis man får gode karakterer, du ved, så er man jo et godt menneske, der klarer sig godt i livet, og sådan noget”* (Kjølby m.fl., 2021, s. 84). Det er et sigende eksempel på, at pigerne tillægger vurderingen af deres præstationer en afgørende rolle. Jf. Weiss (2011) er denne pige drevet af at tildeles en belønning, som kommer til udtryk ved elevens søgen efter en identitet, job og sociale relationer. I forhold til drengenes besvarelser ses der ikke tegn på, at de oplever et lige så stort pres til at præstere.

Diskussion: Har lærerne et forældet syn på køn, og eksisterer der et feminiseret uddannelsessystem?

Perspektivet på køn og den binære kønsforståelse i forhold til motivation i samfundsfag kan anklages for at være ekskluderende, når køn anses som en social konstruktion (Illeris, 2015). Ud fra det synspunkt kan undersøgelsen medvirke til at fastholde kønsstereotype opfattelser af elever. 12-talspiger, taberdrenge – de er velkendte fænomener inden for det danske uddannelsessystem. Ifølge Petersen og Krogh (2021) kan piger og drenge opleve, at de skal præstere efter forventningerne til deres køn. Derfor er opdelingen i piger og drenge ikke nytænkning. Således er et nærliggende spørgsmål i relation til undersøgelsen: Er opdelingen i den binære kønsforståelse forældet?

Der eksisterer en selvmodsigelse, når vi i en tid, hvor køn fylder mere i den offentlige debat end nogensinde før, også samtidig oplever, hvordan der argumenteres for flydende kønsopfattelser, og at køn i sidste ende ikke skal være en væsentlig faktor. Det er derfor interessant, hvordan undersøgelsen viser en forskel i motivation hos piger og drenge, særligt i forhold til deres behov for opfyldelse af tilhørsforhold og målorienteringer, da der samtidig fremstilles en virkelighed, der vidner om en kønnet bevidsthed hos eleverne, i og med at de også inddrager generaliserede kønsforestillinger i deres udtalelser. Omvendt kan det ikke afvises, at undersøgelsen også medvirker til at reproducere fastlåste kønsopfattelser, når eleverne bliver bedt om at forholde sig til, hvilket køn der deltager mest i samfundsfagsundervisningen.

Den kønsmæssige opdeling er på mange måder oplagt, når den taler ind i en diskurs og et fagområde, hvor forskellen mellem piger og drenge er tydelig. Der ses dog i undersøgelsen en tendens til, at lærerne nedtoner kønsforskellene. Et sigende eksempel er, når en lærer udtaler, at vedkommende ikke nødvendigvis oplever en kønsforskel med hensyn til relationer, men samtidig beskriver, hvordan der opleves et større præstationspres og en offensiv præstationsorientering blandt pigerne end hos drengene (Kjølby m.fl., 2021, s. 66). Altså anerkender lærerne i vid udstrækning, at kønsforskellene i samfundsfagsundervisningen eksisterer, men at elevernes motivation og deltagelse også ses ved andre parametre end køn. Denne distance fra lærerne til køns betydning i undervisningen kan ligeledes kritiseres for at være problematisk, hvis de dermed ikke forhol-

der sig til de kønnede forventninger og deraf udfordringer. Dog eksisterer der også en risiko for, at den gentagne italesættelse af kønsstereotyper bliver selvforstærkende i lærernes møde med eleverne, når de møder eleverne med forudindtagede forventninger. Her gælder det også lærernes forventninger til elevernes motivation, når der på dette område eksisterer en samfundsdebat, jf. *motivationskrisen*. Derfor kan lærernes tilgang til eleverne også anskues som et opgør mod fokus på køn og de problemstillinger, der medfølger, hvis eleverne fastholdes i stereotype kønsroller. I stedet beskriver en lærer f.eks., at både piger og drenge skal motiveres forskelligt, og at tilhørsforholdet ikke kan inddeles i kategorier på baggrund af køn. Et relevant spørgsmål i relation hertil er, om samfundsfagslærere i overvejende grad ikke har en kønnet opfattelse af deres elevers deltagelse i undervisningen. Eller om det i stedet handler om, at lærerne har en pædagogisk og didaktisk vision om, at eleverne skal mødes med individuelle behov, uagtet køn. Artiklen kan ikke på baggrund af undersøgelsen konkludere på, om lærernes oplevelser er generelle for gymnasieskolen og samfundsfagsundervisningen, men det er væsentligt at forholde sig til, om lærernes udtalelser stemmer overens med gældende praksis, både som gymnasielærer generelt og som samfundsfagslærer.

Det kan konstateres, at der eksisterer markante kønsforskelle i uddannelsessystemet. Piger dominerer i højere grad de gymnasiale og videregående uddannelser, og flere drenge end piger vælger erhvervsfaglige uddannelser. Overordnet set får pigerne bedre karakterer, og drengene bliver i højere grad skoletrætte (Sørensen, 2010, s. 8; Henningsen, 2010, s. 12). En relevant diskussion i forlængelse heraf er, om det danske uddannelsessystem lægger vægt på feminine værdier (Sørensen, 2010, s. 7-8), og om drengene uforskyldt svigtes af et system, der ekskluderer deres køn, hvis danske uddannelser i vid udstrækning er indrettet på pigernes præmisser. Omvendt viser undersøgelsen, at pigerne oplever et større pres end drengene, hvilket kommer til udtryk gennem den offensive og defensive præstationsorientering. Det er derfor med til at nuancere billedet, hvor det feminine uddannelsessystem ikke udelukkende kan ses som et forspring for pigerne. Dette rejser også spørgsmålet, om der kan være gevinster at hente hos både piger og drenge, hvis fokus på netop betydningen af køn styrkes, når piger og drenge faktisk præsterer forskelligt i uddannelsessystemet. Her er det

samtidig interessant at have for øje, at mænd eksempelvis har flere lederjobs (Danmarks Statistik, 2022). Dette vidner derfor ikke kun om et kønsopdelt uddannelsessystem, men også et kønsopdelt arbejdsmarked. Er der i virkeligheden grund til bekymring på drengenes vegne, når pigerne fører uddannelsesløbet, men drengene efterfølgende formår at overhale pigerne på andre parametre? Har drengene en bedre strategisk tilgang til uddannelse, hvor det er muligt for dem at levere en behersket indsats og alligevel få en plads på en videregående uddannelse? Empirigrundlaget bidrager til denne fortælling, når drengene beskriver, at de vælger den lette opgave eller ikke har samme fokus på at præstere som pigerne, jf. Bauman (2006) som mener, at individet aldrig vil opnå en tilstand af tilfredshed, og fremtiden er en endeløs jagt på anerkendelse. Dermed styrkes fortællingen om, at pigerne presser sig selv unødigt, selvom uddannelser med stor andel af kvinder kræver et højere snit end uddannelser med stor andel af mænd (Henningesen, 2010, s. 15). Der findes både argumenter for og imod et feminiseret uddannelsessystem, men perspektivet er nærliggende at forholde sig til, når pigerne synes at klare sig bedre på mange parametre i forbindelse med uddannelse.

Konklusion

Først og fremmest har undersøgelsens sigte været at undersøge, hvorfor drenge og piger motiveres til læring i samfundsfagsundervisningen, og om der i relation hertil eksisterer kønsforskelle med hensyn til motivation. På den måde har der fra begyndelsen af undersøgelsen været en åbenhed over for, at elevernes og lærernes udsagn har vist andre perspektiver på køn og kønsforskelle i forbindelse med motivation, jf. figur 1. Det kan konkluderes, at det relationelle forhold mellem elev-lærer er betydningsfuldt for både drenge og piger. Undersøgelsen peger på, at piger i højere grad har et behov for tryk i klasserummet end drenge. Yderligere bidrager undersøgelsen til at konkludere, at pigerne er mere tilbøjelige til at reflektere over deres egne kompetencer og meningsfuldhed for læring. Samtidig konkluderer undersøgelsen også, at piger har en tendens til at presse sig selv mere end drenge, hvilket også understøttes af debatten om piger og drenge i uddannelsessystemet. De er i højere grad påvirket af stress og pres, fordi de stræber efter

perfektion. Endelig peger undersøgelsen på, at drenge og piger formulerer sig i vendinger, der vidner om generaliserede kønsstereotype opfattelser.

Undersøgelsen kan ikke konkludere på, om lærernes nedtonede syn på den binære kønsforståelse er en didaktisk vision eller gældende praksis i arbejdet med samfundsfagsundervisning, men det er dog interessant at iagttage lærernes perspektiver på køn. De nedtoner på den ene side kønsdimensionen, når de skal udtale sig om deres rolle som underviser, men anerkender samtidig også kønsforskelle hos eleverne, hvis de skal beskrive forskelle i elevers motivation i undervisningen.

Perspektivering: Undersøgelsens betydning for fagdidaktikken i samfundsfag og intersektionalitet i forhold til køn

Blikket bliver sluttelig rettet mod, hvordan undersøgelsens empiriske grundlag er relevant for betydningen af køn som et vigtigt parameter i samfundsfagsundervisningen. Undersøgelsen danner grundlag for nye perspektiver på køn og motivation i samfundsfag og bidrager til et eksisterende tomrum i forskningen og kan således medvirke til en udvikling af fagdidaktikken. Opfordringen må derfor lyde på, at der blandt lærere reflekteres over, om nuværende undervisningspraksis er forbundet med kønnede forventninger, og om det i alle henseender er givende for elevernes motivation. Det kan gavne elever, hvis der eksisterer et større kendskab til forskellige kønsopfattelser og en åbenhed over for elever, der ikke agerer kønsstereotyp.

Som tidligere nævnt kan figur 1 indeholde flere bagvedliggende faktorer, der gensidigt påvirker eleven. Et begreb, der kan bidrage med yderligere perspektiver, er *intersektionalitet* i forhold til køn. Begrebet skal ikke anvendes som en konkret tilgang, men et begreb, der tematiserer diversitet mellem piger og drenge eller andre komplekse sociale differentieringer (Jensen & Christensen, 2011). Køn og intersektionalitet er interessant, da det kan ses som et dobbeltperspektiv, hvor der er samspil mellem det enkelte individ og samfundsmæssige strukturer. Køn som social differentiering er noget kulturelt og derfor en binær forståelse. Kønnen skabes derved i handling, og gentagne handlinger konstituerer kønnen og reproduceres i sociale interaktioner (Jensen, 2006). Ifølge begrebet bliver en dreng og pige

influeret af andre sociale differentieringsformer. Køn, alder, etnicitet og klasse som komponenter er krydsende og kan ikke forstås løst fra hinanden (Staunæs & Søndergaard, 2006). Derfor er begrebet interessant i forhold til køn og motivation i samfundsfagsundervisningen, hvis der med begrebet kan skabes flere perspektiver på piger og drenges nuværende kønsforskelle. At anvende begrebet *intersektionalitet* er facetteret i sig selv. Anvendes det for at forske, hvor komplekst køn er, eller snarere det modsatte?

Litteratur

- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. Worth Publishers.
- Bauman, Z. (2006). *Flydende modernitet*. Hans Reitzels Forlag.
- Beck, S. (2020). "Lærerrollen mellem metode og relation". I Dolin, J., Ingerslev, G.H. og Jørgensen, H.S. (red.) *Gymnasiepædagogik – En grundbog* (4. udg., 120-133). Hans Reitzels Forlag.
- Danmarks Statistik (2022). *Ligestilling i Danmark*. Lokaliseret d. 12. december 2022 på: <https://www.dst.dk/da/Statistik/emner/borgere/demokrati/ligestillings-website#>
- Ebdrup, I. (2018). *Hvorfor taler vi ikke om 12-talsdrengene? Et kønnet forhold til karakterer og dygtighed*. Forlaget Skolepsykologi.
- Frederiksen, M. (2015). "Mixed methodsforskning". I Brinkmann, S. og Tanggaard, L. (red.) *Kvalitative metoder* (2. udg., 197-213). Hans Reitzels Forlag.
- Hein, H.H. (2019). *Motivationsteori og praktisk anvendelse*. Hans Reitzels Forlag.
- Henningsen, I. (2010). "At springe over hvor gærdet er højest". *Ungdomsforskning: Unge, køn og uddannelse*, 9(3&4), 11-18.
- Hiim, H. og Hippe, E. (1997). *Læring gennem oplevelse, forståelse og handling*. Gyldendal.
- Illeris, K. (2015). *Læring* (3. udg.). Samfundslitteratur.
- Illeris, K. (2020). "Læringsmiljøet skal skabes – motivation skal findes" (2. udg.). I Katznelson, N., Sørensen, N.U. og Illeris, K. (red.) *Unge motivation og læring. 12 eksperter om motivationskrisen i uddannelsessystemet* (132-147). Hans Reitzels Forlag.
- Jensen, S.Q. (2006). "Hvordan analysere sociale differentieringer?". *Kvinder, Køn & Forskning*, (2-3), 70-79.
- Jensen, S.Q. og Christensen, A. (2011). "Intersektionalitet som sociologisk begreb". *Dansk Sociologi*, 22(4), 71-88.
- Kjølby, K.K., Christoffersen, S. og Nielsen, S.L.N. (2021). *Motivation for læring i samfundsfag på STX*. projekter.aau.dk.
- Krogh, L.B. og Andersen, H.M. (2020). "Motivation". I Dolin, J., Ingerslev, G.H. og Jørgensen, H.S. (red.) *Gymnasiepædagogik – En grundbog* (4. udg., 250-267). Hans Reitzels Forlag.
- Petersen, A. og Krogh, S.C. (2021). *Præstationskultur*. Aarhus Universitetsforlag.

- Pless, M. og Murning, S. (2018). "En hyldest til de afslappede drenge, Køn og motivation på STX". *Pædagogisk Psykologisk Tidsskrift*, 55(6), 35-46.
- Ryan, R.M. og Deci, E.L. (2000). "Self-Determination Theory and the Facilitation of Intrinsic Motivation, Social Development, and Well-Being". *American Psychologist*, 55, 68-78.
- Ryan, R.M. og Deci, E.L. (2018). *Self-Determination Theory: Basic Psychological Needs in Motivation, Development, and Wellness*. The Guilford Press.
- Skaalvik, E.M. (2020). "De usynliggjorte fremskridt". I Katznelson, N., Sørensen, N.U. og Illeris, K. (red.) *Unge motivation og læring. 12 eksperter om motivationskrisen i uddannelsessystemet* (2. udg., 44-62). Hans Reitzels Forlag.
- Skaalvik, S. og Skaalvik, E.M. (2007). *Skolens læringsmiljø: selvpfattelse, motivation og læringsstrategier*. Akademisk Forlag.
- Staunæs, D. og Søndergaard, D.M. (2006). "Intersektionalitet – udsat for teoretisk justering". *Kvinder, Køn & Forskning*, (2-3), 43-56.
- Sørensen, N.U. (2010). "Bag generaliseringerne". *Ungdomsforskning: Unge, køn og uddannelse*, 9(3&4), 7-10.
- Weiss, K. (2011). "De svage bliver tabt i konkurrencestaten". *Gymnasieskolen*, 19, 28-31.
- Ågård, D. (2014). *Motiverende relationer. Lærer-elev-relationens betydning for gymnasieelevers motivation*. Faculty of Arts, Aarhus Universitet.